

DJELATNOST KOMUNISTIČKOG POSLANIKA VLADIMIRA ČOPIĆA U USTAVOTVORNOJ SKUPŠTINI OD GODINE 1920. DO 1921.

Na izborima za Ustavotvornu skupštinu održanim 28. studenog 1920. lista KPJ ostvarila je značajne izborne rezultate. KPJ istaknula je svoje liste u svih 55 izbornih okruga dobivši ukupno 198.736 glasova, i po tome je bila na četvrtom mjestu. (Demokratska stranka dobila je 319.448, Radikalna stranka 284.575 i Hrvatska pučka seljačka stranka 230.590 glasova). Međutim, po broju dobivenih poslaničkih mjesta KPJ je zauzimala treće mjesto. Ukupno je osvojila 59 poslaničkih mjesta (Demokratska stranka imala je 92, a Radikalna stranka 91), što je bilo 14% ukupnih poslaničkih mjesta (biral se u Ustavotvornu skupštinu 419 poslanika). Na ovim izborima Vladimir Čopić, tada istaknuti rukovodilac KPJ (tehnički sekretar Centralnog partijskog vijeća), bio je nosilac liste KPJ u dva izborna okruga, i to u modruško-riječkom i ličko-krbavskom izbornom okrugu. U ovom prvom izbornom okrugu dobio je 4974 glasa, što je bilo dostatno da bude izabran za poslanika. U ličko-krbavskom izbornom okrugu dobio je 695 glasova, što je bilo nedostavno za osvajanje još jednog poslaničkog mjesta u Ustavotvornoj skupštini.¹

Osnovni je cilj ovoga priloga da na temelju sačuvanog izvornog materijala pokuša prikazati djelatnost komunističkog poslanika Senjanina Vladimira Čopića u Ustavotvornoj skupštini i zatim povezanost njega kao poslanika s goranskim i primorskim biračima.

Ustavotvorna skupština sastala se 12. prosinca godine 1920. i radila je na temelju Privremenog poslovnika od 8. prosinca iste godine. Nadalje, otpočela je rad u atmosferi duboke stranačke podijeljenosti izražene u biti u dva osnovna politička bloka — vladi i opoziciji. Naime, 419 izabраниh poslanika na izborima za Ustavotvornu skupštinu potjecali su iz 16 političkih stranaka, s tim što su se sve političke stranke nastojale distancirati od KPJ, iako su se neke građanske stranke iz opozicije prigodom poslaničkog izjašnjavanja nalazile ponekad na istim pozicijama kao i komunistički poslanici.

Komunistički poslanici u Ustavotvornoj skupštini i u pojedinim skupštinskim odborima razvili su živu zakonodavnu i drugu djelatnost i nije se u skupštini vodila debata ni o jednom pitanju o kojem nisu imali komunis-

¹ Vidi o tome opširnije u knjizi: *Statistički pregled izbora narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izvršenih na dan 28. novembra 1920. god.*, Beograd, 1921.

tički poslanici svoje mišljenje i prijedloge. Tako su na sjednici od 13. prosinca 1920. pokrenuli debatu o reakcionarnom Privremenom poslovniku, koji je prejudicirao i samo obnavljanje poslaničke dužnosti u koliko poslanici ne polože zakletvu. Zato se pred poslanike — komuniste postavilo otvoreno pitanje: položiti propisanu zakletvu i moći obavljati svoju poslaničku dužnost ili je ne položiti i biti na taj način isključen iz Ustavotvorne skupštine. S tim u vezi Klub komunističkih narodnih poslanika (gdje je Vladimir Čopić 21. travnja godine 1921. bio izabran za jednog od tri sekretara Kluba²) protestirao je protiv takvog načina polaganja zakletve i okarakterizirao ga kao nasilje vladajuće grupe, što je u izvjesnom smislu i bio tada jedini mogući način ograde komunističkih poslanika. Komunistički poslanici položili su zakletvu 28. siječnja godine 1921, jer u protivnom ne bi mogli djelovati kao narodni poslanici.³ Već i iz navedenog vidljivo je da su s polaganjem zakletve oklijevali puna dva mjeseca od dana provedbe samih izbora za Ustavotvornu skupštinu. Nadalje, položili su je gotovo mjesec dana poslije donošenja Obznane, kojom je bio zabranjen rad KPJ, pa se ta zabrana mogla vrlo brzo proširiti i na zabranu njihove predstavničke funkcije ukoliko komunistički poslanici ne bi položili zakletvu.

Klub komunističkih narodnih poslanika poslije zabrane rada KPJ ostao je jedini legalni oblik djelatnosti Partije i to je bilo od vrlo velikog značenja. Stjecanjem okolnosti Klub je odigrao mnogo značajniju ulogu nego što mu je bila namijenjena. Svi članovi Centralnog izvršnog odbora KPJ istodobno bili su i narodni poslanici, dakle bili su zaštićeni i poslaničkim imunitetom, nadalje, kao poslanici imali su besplatne vozne karte. Zahvaljujući brojnosti komunističkih poslanika i spomenutim poslaničkim povlastima, bilo je moguće da se bar za kraće vrijeme komunistička riječ čuje ne samo sa skupštinske govornice nego i na terenu koji su poslanici obilazili. Često je poslanički imunitet komunistima poslanicima omogućavao da mogu putovati širom zemlje i na taj način pokušati uspostaviti pokidane partijske veze i stvoriti početna uporišta partijskog rada u ilegalnim uvjetima djelovanja KPJ.⁴ Tako su poslije travanjskog plenuma KPJ u tijeku svibnja 1921. boravili u nekoliko primorskih mjesta (Selce, Crikvenica, Dramalj, Bakar) komunistički poslanici Filip Filipović, Vladimir Čopić i Simo Miljuš.⁵ Njihov je osnovni zadatak očito bio da na ovom, do Obznane istaknutom uporištu Partije, pokušaju obnoviti njen rad u teškim ilegalnim uvjetima.

Ovaj kratki uvod bio je neophodan da bi se bolje sagledala i djelatnost Vladimira Čopića kao komunističkog poslanika i istakla njegova osnovna povezanost kao poslanika s područjem Gorskog kotara i Hrvatskog primorja na kojem je i bio izabran za poslanika. Iako je dosada o V. Čopiću napisano mnoštvo rasprava, ova njegova djelatnost poprilično je zapostavljena.⁶

Komunistički poslanik V. Čopić prisustvovao je najvećem broju sjednica Ustavotvorne skupštine i s njih je izostajao samo onda kada su mu to one-

² Moša Pijade, *Izabrani spisi*, Beograd 1964, tom 1, knj. 1, str. 456.

³ Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, Zagreb, 1961, knj. 1, str. 311—314.

⁴ Miroslav M. Nikolić, *Komunistička partija Jugoslavije od Obznane do osnivanja Nezavisne radničke partije Jugoslavije*, Beograd, 1979, str. 88—93.

⁵ Vinko Antić — Mihael Sobolevski, *Filip Filipović u Hrvatskom primorju 1921. godine*. Referat je podnesen na znanstvenom skupu održanom u povodu 100-godišnjice rođenja F. Filipovića i bit će objavljen u zborniku materijala s tog znanstvenog skupa u izdanju Instituta za savremenu istoriju iz Beograda.

⁶ Djelatnost V. Čopića u Ustavotvornoj skupštini samo je nešto opširnije naznačena u raspravi Vujice Kovačeva: *Vladimir Čopić u Konstituenti i za vreme Vidovdansskog procesa, Vladimir Čopić, Život i djelo*, Rijeka, 1978, str. 158—168.

Sl. 13 — Komunistički poslanik Vladimir Copic 1921.

mogućavali drugi partijski poslovi ili pak ako je bio donesen zaključak Kluba narodnih poslanika da se određene skupštinske sjednice bojkotiraju. Istup komunističkih poslanika u Ustavotvornoj skupštini i pojedinim skupštinskim komisijama planirao se tako da se u debatu uključuju oni koji su najbolje poznavali određenu političku ili ekonomsku problematiku. Do kraja ožujka godine 1921. rad Ustavotvorne skupštine uglavnom je protekao u konstituiranju različitih skupštinskih odbora, debati o državnom budžetu i debati o interpelaciji komunističkih poslanika Sime Markovića i Pavla Pavlovića u povodu zabrane KPJ i revolucionarnih sindikata.

Iz sačuvane arhivske građe moguće je vidjeti da je V. Copic na IX redovitoj sjednici Ustavotvorne skupštine održanoj 31. siječnja godine 1921. izabran za člana Administrativnog odbora,⁷ a dan kasnije na X redovitoj

Agrarno pitanje o kome se kod nas mnogo govorilo, a malo radilo na njegovom rešenju, očekuje svoje hitno i radikalno rešenje. Koliko se malo učinilo na rešavanju agrarnog pitanja najbolji dokaz pružio nam je ovde g. Šećerov, kad je izneo neke cifre sa kojim je hteo da nas ubedi, da se na rešavanju toga pitanja vrlo mnogo učinilo. Tim ciframa on je hteo ujedno da pobije tvrdnju druga Sime Markovića koji je konstatovao da se ništa nije učinilo na rešenju agrarnog pitanja. G. Šećerov baš je sa tim ciframa pokazao, da se nije ništa učinilo. On je ustvrdio da je podeljeno oko

⁷ Stenografske beleške Ustavotvorne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (i dalje samo Stenografske beleške), Beograd, 1921, knj. I, str. 16.

sjednici i za člana Odbora za molbe i žalbe.⁸ Međutim, o Čopićevoj djelatnosti u tim odborima nije moguće istaknuti nešto određenije, uslijed nedostatka izvorne građe.

Iako su komunistički poslanici imali poslanički imunitet, ipak su oni stalno bili pod nadzorom policijskih vlasti, kontrolirala se njihova korespondencija, a u nekim slučajevima i zapljena njihovih pisama. Zbog toga je V. Čopić protestirao na XI redovitoj sjednici Ustavotvorne skupštine održanoj 14. ožujka 1921. i zahtijevao je da mu se vrata pisma koja je zadržao komesar Ustavotvorne skupštine.⁹

Mjesec dana kasnije na XIV redovitoj sjednici Ustavotvorne skupštine V. Čopić je postavio poslaničko pitanje ministru vojske i mornarice generalu Branku Jovanoviću zahtijevajući od njega da se uklone vojne jedinice iz Gorskog kotara i Hrvatskog primorja a građanima nadoknade štete koje je vojska prouzročila. U odgovoru na Čopićevo poslaničko pitanje navedeni ministar odgovorio je da se ne može izaći u susret Čopiću i njegovim biračima, jer da državne potrebe iziskuju da u tim krajevima budu razmještene jače vojne snage, a što se tiče nadoknade štete, da o tome postoje propisi, a oštećeni građani da mogu prijaviti štetu.¹⁰

Bilo je očito da se čeka samo pogodan trenutak, pa da se komunističkim poslanicima poništi poslanički imunitet i da se oni pohapse i osude. To će dokazati i kasniji postupci državnih institucija i državnih represivnih organa. Već tada njima vlasti nisu htjele izdati zagranične pasoše. Kada je bio odbijen zahtjev komunističkih poslanika V. Čopića i Dragutina Tadića o izdavanju zagraničnih pasoša, V. Čopić je na XVI redovitoj sjednici Ustavotvorne skupštine, održanoj 16. travnja 1921, zahtijevao obrazloženje o tom odbijanju od ministra unutrašnjih poslova Milorada Draškovića. Ovaj je na Čopićevo poslaničko pitanje odgovorio da su u Ministarstvu unutrašnjih poslova bili prema komunističkim poslanicima nepovjerljiviji nego prema drugima i da takve pasoše neće dobiti ni ubuduće.¹¹ Na taj način bilo je onemogućeno komunističkim poslanicima da legalno odlaze u inozemstvo i da se na lakši način povezuju s onim dijelom rukovodstva KPJ koji se tada našao u Beču.

Onaj istup po kojem će se V. Čopić osobito istaknuti u Ustavotvornoj skupštini jest njegovo sudjelovanje u diskusiji o nacrtu Ustava Kraljevine SHS. Prije nego što istaknemo ovu Čopićevu djelatnost, potrebno je naglasiti da je Privremeni poslovnik za rad Ustavotvorne skupštine propisivao da poslanici mogu Ustavotvornoj skupštini podnositi svoje prijedloge, odnosno nacрте budućeg Ustava, i to samo u roku od 14 dana, pošto bude osnovan Ustavni odbor Ustavotvorne skupštine. Budući da je Ustavni odbor izabran 31. siječnja godine 1921, to su se prijedlozi mogli podnositi samo do 15. veljače iste godine. Bio je to isuviše kratak rok, a njime je onemogućeno i bilo kakvo sudjelovanje građana u diskusiji o Ustavu. Građanske su stranke putem svojih poslanika (kao i sami pojedini poslanici) podnijele više nacрта Ustava, a za njih sve bilo je zajedničko da su ustav temeljili na opravdanosti postojanja kapitalističkog društveno-ekonomskog sustava. Nacrt Socijaldemokratske stranke Jugoslavije sadržavao je srednju liniju u pogledu društvenog poretka. Iako je u nacrtu Ustava istaknuta i formulacija protiv egzistiranja kapitalističkog sustava nije odbacivan ni sustav postojanja privatnog

⁸ Isto, str. 20.

⁹ Isto, str. 4—5.

¹⁰ Isto, str. 4.

vlasništva. U pogledu oblika vladavine socijaldemokratski nacrt predlaže uvođenje republike s parlamentom.

Međutim, iako komunistički poslanici nisu predali nacrt Ustava, to ne znači da KPJ nije imala o tome svoj stav. On je došao do punog izražaja u brojnim istupima komunističkih poslanika u Ustavnom odboru i na sjednicama Ustavotvorne skupštine. Svodeći sve to na najbitnije postavke, potrebno je istaknuti da su se u tome komunistički poslanici oslanjali na odluke programa Vukovarskog kongresa KPJ, zahtijevajući ostvarenje »sovjetske republike«, uvođenje »narodne i crvene vojske«, provođenje eksproprijacije osnovnih sredstava za proizvodnju, uključujući i veleposjede, provedbu agrarne reforme, socijalizaciju trgovine, zdravstva, odvajanje crkve od države i ukinuće svih dotadašnjih »državnih ugovora«.

Među brojnim komunističkim poslanicima koji su sudjelovali u debati o Ustavu u cjelini ili samo o pojedinim njegovim dijelovima, isticali su se Sima Marković, Živko Jovanović i Pavle Pavlović,¹² koji su bili članovi Ustavnog odbora, te Filip Filipović, Života Milojković i Vladimir Čopić na plenarnim sjednicama Ustavotvorne skupštine.¹³ Plenarne sjednice bile su vrlo burne, a na njima osobitu su bezobzirnost prema komunističkim poslanicima izražavali poslanici radikalno-demokratske režimske sprege, jer su bili uvjereni da će osigurati potrebnu većinu (nadpolovičnu) za izglasavanje Ustava.

Vladimir Čopić diskutirao je o nacrtu Ustava 11. svibnja godine 1921. na XXVIII redovitom sastanku Ustavotvorne skupštine.¹⁴ Njegovu vrlo zapaženu diskusiju prenosim u cijelosti i ona glasi:

»Gospodo, diskusija koja se do danas vodila u načelnoj debati o Ustavu, kretala se ogromnim svojim delom po lažnom terenu. Jedni namerno i vesno a drugi iz neznanja i nesvesno, ali gotovo svi su skretali diskusiju sa pravoga terena, bežali su od onih osnovnih i bitnih problema koji stoje pred nama. Ono što smo do sada čuli u načelnoj diskusiji o Ustavu, nije ništa drugo nego izigravanje današnjeg ustavnog pitanja, bacanje prašine narodu u oči i skrivanje onoga što se na koncu konca ne da sakriti.

Moja je dužnost kao komunista i kao predstavnika radnoga naroda da baš ta pitanja, koja ste vi većinom zatrpavali, širom otkrijem, da diskusiju skrenem na pravi teren, da istaknem baš one bitne probleme oko kojih se do danas obilazilo.

Uglavnom postoje tri bitna pitanja, bez čijeg rešenja nema i ne može biti rešenje ustavnog pitanja i okončanja ustavnih borbi.

Prvo, centralno pitanje, jest odnos između današnjeg društvenog i ustavnog pitanja, tj. kakav nam Ustav nameće današnje privredno i socijalno stanje naše zemlje i cele Evrope.

Drugo je pitanje: kakva se organizacija vlasti i kakav sistem građanskih sloboda nameće današnjim socijalnim i privrednim stanjem u našoj zemlji i

Treće pitanje je, odnos između novoga sklopa naše zemlje i Ustava, tj. kakav nam Ustav nameće d a n a s sadašnji plemenski sastav naše zemlje.

Najvažnije od svih pitanja, ono koje se nadnelo nad nama kao fatalnost i niti jedne minute ne prestaje dominirati celim bićem, to je pitanje džinov-

¹¹ Isto, str. 3.

¹² *Rad Ustavnog odbora Ustavotvorne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* (stenografske beleške), Beograd, 1921, knj. I—II.

¹³ Vidi bilješku 7, knj. I.

¹⁴ Vidi bilješku 7, str. 20—23.

ske socijalne krize, pitanje: kako ćemo izići iz ovoga kaosa u koji smo zapali i koji pretili da surva u propast ceo društveni život.

Sva pitanja koja u današnjici iskrsnu, nose na sebi neminovno tragove i boju toga osnovnog pitanja. Ono leži u osnovi svih pitanja, ono rešenje svih pitanja, drži u svojoj zavisnosti, ono onemogućava rešenje svih pitanja pre no što ono bude rešeno. I, sledstveno i u ustavnom pitanju, kao jednom od najvažnijih pitanja državnoga života, ono ostaje kao bitna tačka oko koje se vrti sve, preko koje se ne može preći, od koje se mora poći.

Ko to danas ne vidi, taj ne vidi srce ustavnoga problema, taj pokazuje da ništa nije razumeo u današnjem procesu istorijskoga razvitka. Ko to vidi, a neće da traži pravilno rešenje toga pitanja, taj čini zločin prema društvu i prema progresu.

I kad se danas, posle ovih strahovitih perturbacija, koje je prouzrokovao kapitalizam i njegovo legitimno čedo svetski rat, kad se danas u centar ustavnog pitanja stavljaju sholastička tumačenja Krfskih i sličnih deklaracija i preterivanja oko toga, jeli ovaj ustav nazadniji ili nije od onoga iz 1888. godine, onda ja u tome vidim tendenciju da se zamagle klasne suprotnosti, koje u društvu postoje, i da se prikrije buržoaska diktatura, koja danas vlada.

I ako vi, gospodo, ustavno pitanje izdvojite iz kompleksa socijalnih problema, onda ćete učiniti najfatalniju grešku. Ako vi izolujete ustavno pitanje i ako ga deformišete, onda će i rešenje ustavnog pitanja biti unakaženo i, poput kule od karata, ono će se srušiti na prvom sukobu sa postojećom socijalnom stvarnošću.

Ono što sam kao centralno naglasio, ja ću ovde kratko izneti i u vezi sa ustavnim pitanjem pretesti. Ja ću konstatovati samo neosporne činjenice.

Neosporna je činjenica, da je imperijalizam, kao poslednja etapa kapitalizma, izazvao svetski rat, a ovaj i nama, i svima zemljama, ostavio u nasleđe pustoš, bedu, privrednu i finansijsku ruinu, a sa ovom u nerazdvojnoj vezi i skupoću, i glad, i besposlicu, koja neprekidno raste.

Neosporna je činjenica, da je naš privredni život razoren, i da se na mesto njega zacarila spekulacija, koja čini osnovno obeležje današnjeg privrednog života, i seje pustoš, koja neminovno vodi katastrofi. Skupoća s jedne i finansijska kriza i haos s druge strane, samo se još više uvećavaju zbog toga.

Neosporna je činjenica, da se nad finansijskim stanjem naše zemlje zacarila samrtna katastrofa, i da će ako se tome što pre ne nađe leka, prsnuti sve kao mehur, i ovaj vladin reakcionarni ustav odleteće u staro gvožđe, pre no što i stupi na snagu.

Neosporna je činjenica, da neprestano menjanje cena i neprestano menjanje valute stvara mehaničkom nužnošću sve veći haos i nesigurnost u privrednim odnosima, a to znači sve više grozeću katastrofu celokupnog našeg privrednog života.

Neosporna je činjenica, da se naša privredna preduzeća ne obnavljaju; da se finansijski kapital plasira sve više u spekulacije, da on u toj formi postaje najopasniji gospodar svekolike radljivosti u zemlji; da je on porobio, poplašio i umrtvio sav privredni život u Jugoslaviji, i da bezposlica, izumiranje produktivnih privremenih formi, glad i ekonomski slom izilaze kao jedna posledica toga.

Iz svega toga sledi, gospodo, da privredni i finansijski krah sutra može da bude jedini legitimni naslednik očajnoga stanja, u kome se mi danas nalazimo, da se ovo najfatalnije odaziva na sav politički i moralni i društveni život, i da se odavde mora tražiti izlaz. Izlaz ili katastrofa. Trećega nema.

Ovako očajno stanje unutra održava i svetska ekonomska kriza spolja. Kola svetskog kapitalizma zapala su u ćorsokak, iz koga nema izlaza. Izlaz mora da se proseče nasilno, i to će biti uloga svetske socijalne revolucije.

A dotle svetski kapitalizam očajnički se kopra u svojim kontradikcijama. Ako ne podigne proizvodnju, skupoća, glad, pustoš i smrt preti mu neminovno. I on to zna. Ako povisi proizvodnju, ekonomska kriza, zatvaranje fabrika, izbacivanje radnika na ulicu, besposlica i krah prete mu s druge strane. I on to tako isto zna. Ako ima dobru valutu, ne može nikomu ništa da prodaje i iz toga izlazi ekonomska kriza, prvo i krah zatim kao neminovna posledica. Ako nema dobre valute, ne može ništa da kupi i oskudica, zastoje privrede, basnoslovna skupoća i sledstveno uzdržavanje potrošača, izumiranje tražnje, kupovine a to u krajnjoj liniji znači proizvodnje i celokupnog ekonomskog života. Na ma koju stranu okrenuo, u ma kojoj zemlji to bilo, pobjedilačkoj ili pobeđenoj, u zemlji sa zdravom ili nezdravom valutom, kapitalizam udara glavom o zid.

Takvo stanje svetskog kapitalizma ne može pomoći našoj privrednoj krizi. Ono je može samo otežati. Izlaz se međutim ipak mora tražiti. Mere protiv te grozeće katastrofe moraju se naći.

Gde su te mere? U čemu se one sastoje?

Jedna od najprečih i najvažnijih mera, koja bi morala da se sprovede barem u osnovnim linijama kroz Ustav, to je nacionalizacija banaka. Pod nacionalizacijom banaka ima se shvatiti ujedinjenje svih banaka u jednu i zavođenje državne kontrole nad njezinim operacijama.

Banke su centri privrednoga života. One su glavni nervni čvorovi kapitalističkog sistema narodne privrede. Govoriti o regulisanju ekonomskog života i o obnovi privrede a obilaziti pitanje nacionalizacije banaka, znači ili ne poznavati suštinu stvari ili bacati prašinu narodu u oči. Sadašnje banke toliko su se tesno srasle sa trgovinom i industrijom, da je nemoguće učiniti jedan korak napred k saniranju prilika, ako se banke i dalje puste na miru, ako im se i dalje ostavi slobodno polje pljačke. Značenje nacionalizacije banaka u tome je, što je stvarna kontrola nad pojedinim bankama nemoguća, i to zato, što je nemoguće slediti, za najkomplikovanim i najlukavijim metodama, kojim se banke služe kod sastavljanja bilansa, kod osnivanja fiktivnih preduzeća, filijala itd. Samo nacionalizacija banaka mogla bi omogućiti kontrolu nad celim privrednim životom, nad proizvodnjom i nad podelom najvažnijih proizvoda.

Druga mera jeste nacionalizacija industrije. Svi mi znamo vrlo dobro u kakvom se stanju nalazi danas industrija i kod nas i uopšte u svetu. Svi mi znamo da je to stanje očajno. Ja sam ukazao na jedan od glavnih uzroka koji to stanje čine takvim. Jedan od glavnih uzroka je u tome što se proizvodnja opredeljuje prema profitu a ne prema stvarnim potrebama širokih slojeva radnog naroda. Taj je fakt i u tzv. »normalno« doba dovodio industriju u krize, koje su se teško odazivale na celokupni društveni život. Danas, taj fakt dovodi u pitanje egzistenciju društvenog života.

I ostavite danas proizvodnju u rukama nekolicine kapitalističkih pljačkaša, u rukama nekolicine Stinnos-a i Loucher-a koji dominiraju industrijom, značilo bi gledati kako se čovek topi a ne hteti pomoći mu da se spase. Prema tome zavođenje radničke kontrole kao jedan je od prvih koraka ka nacionalizaciji krupne industrije, što je jedna od mera koja je neophodno potrebna za obnovu privrednog života.

Paralelno s tom merom trebalo bi pristupiti prisilnom sjedinjavanju, sindiciranju, sviju sličnih privrednih grana. Značenje te mere bilo bi u tome, da bi se zavelo najpotpunije i najdetaljnije vođenje računa, a šta je još važnije, sjedinjenje operacija zbog nabavke sirovine a i podele proizvoda. Na taj bi se način uštedilo mnogo narodne snage i sredstava.

U doba opšte i nečuvene bede, pitanje regulisanja potrošnje i kontrole nad podelom dobara nameće se samo po sebi. Dozvoliti da šačica parazita žive u raskoši i sjaju u doba kad milijoni radnika i ostale sirotinje gladuju, malaksavaju i zaboljevaju zbog slabe i nedovoljne hrane, bio bi zločin. I da bi se kontrola nad podelom dobara i regulisanje potrošnje moglo uspešno provesti, potrebno je pristupiti u prvom redu prisilnom sjedinjavanju svega stanovništva u potrošačke zadruge, jer bi bez toga kontrola nad podelom proizvoda i nad potrošnjom bila samo prazna fraza. Sem toga trebalo bi da se kontrola nad potrošnjom organizuje na taj način, da siromašni slojevi mogu da kontrolišu potrošnju bogatih.

Sl. 14 — Vladimir Čopić (stoji drugi s lijeva) s drugovima komunističkim poslanicima u požarevačkom zatvoru g. 1923.

pola milijona katastralnih jutara zemljišta. Ja Vas pitam gospodo, šta je to pola milijona katastarskih jutara, kad se u samoj Hrvatskoj i Slavoniji preko 3 milijuna katastralnih jutara nalazi u rukama velikoposjednika. Zar se to može nazvati rešenjem agrarnog pitanja?!

Pravilno rešenje agrarnog pitanja moguće je samo na taj način, da se siromašni seljaci i poljoprivredni radnici organizuju u seljačka veća, da preuzmu veleposedničku zemlju i da je podele onima koji je trebaju.

To su, gospodo, mere prve nužde, mere koje su neminovne, i koje su jedino u stanju da spreče daljnje raspadanje privrednog života. To su mere koje su u stanju da izazovu inicijativu širokih masa radnoga naroda, jer bez te inicijative ne može biti govora o obnovi privrednog života.

Sad nastaje pitanje, ko će te mere sprovesti, i na koji način.

Reakcionarno-birokratski aparat koji funkcioniše kod nas kao i u svim kapitalističkim državama, dokazao je da je nesposoban da služi interesima radnoga naroda. Ne samo da taj aparat nije u stanju da te izmene sprovede, nego on otvoreno pomaže kapitalističke pljačkaše.

To se najbolje vidi iz postupka toga aparata prema radničkim sindikalnim organizacijama.

Bez sindikalnih organizacija radničkoj klasi nemoguć je opstanak. Bez sindikalnih organizacija radnici su izloženi kapitalističkoj pljački, bez njih oni nisu u stanju da se brane od nasrtaja kapitalističkih bestija. I zatvarati sindikalne organizacije znači isto, što i otrgnuti majku od nejakoga čeda.

A to ste učinili vi, gospodo, kad ste izglasali poverenje vladi povodom interpelacije o zatvaranju sindikalnih organizacija.

Vi ste izvršili najveći zločin nad radničkom klasom, zločin, koji nijedna buržoazija na svetu nije imala hrabrosti da izvrši.

I da bi te mere o kojima sam govorio mogao da izvrši i da ih sprovede u život taj reakcionarno-birokratski aparat, smešno je i govoriti. Očekivati da će kapitalisti sa svojim kapitalističkim agentima izvršiti nacionalizaciju banaka, industrije, radikalno rešenje agrarne reforme, bilo bi isto, što očekivati od razbojnika da će se sam javiti u aps.

Ko je u stanju da te mere preduzme?

Sprečiti dalje raspadanje privrednog života i spasiti čovečanstvo od definitivne propasti može samo i jedino radnička klasa, seljaci i ostali siromašni potrošači.

Jer dok interesi kapitalizma u njegovoj imperijalističkoj fazi protivreče interesima društva dotle se interesi radnika i seljaka poklapaju s interesima društva.

I da bi zaštitili sebe, svoje interese i interese celog društva, radnici i seljaci moraju da uzmu svoju sudbinu u svoje ruke, oni moraju da uzmu vlast u svoje ruke. (Burno odobravanje na levi.)

Prema tome problem organizacije vlasti, srce ustavnog pitanja za nas komuniste je u tome, kako će ta vlast biti što efikasnije i što stvarnije u rukama radnog naroda. Ja nemam iluziju da takve izmene može da izvrši

buržoaski parlamenat u opšte, a naša Skupština napose. Te izmene može učiniti samo i jedino sam radni narod varoški i sela i to onda, kad u otvorenom sukobu sa buržoazijom slomi otpor buržoazije i pobedi nju i njene sluge, i kad organizuje svoj aparat, svoju sovjetsku republiku.

Zbog kratkoće vremena ja ću se, gospodo, samo sa nekoliko reči osvrnuti na pitanje narodnog jedinstva, i pozabaviću se sa događajima koji se odigravaju pred našim očima u Hrvatskoj. Moji drugovi izneli su jednu tačnu konstataciju da su ekonomski i socijalni problemi u ovom periodu odlučujući faktor i da je pitanje nacionalno danas pitanje drugoga reda. Oni su naveli jedan vrlo dobar primer sa plebiscitom u Koruškoj. Da bi tu tvrdnju potkrepio, ja ću da navedem još jedan primer koji u ovom slučaju govori u vašu korist. To je primjer sa Pečujom i Baranjom. Radnici i seljaci toga kraja, iako većinom Mađari, najodlučnije su se borili protiv toga da se Pečuj i Baranja priključe Hortijevoj Mađarskoj. Za njih je bilo važno to, da je u momentu kad je to pitanje bilo aktuelno, u Mađarskoj besnio divlji Hortijev teror. I oni su, iako Mađari, želeli da ostanu u sklopu Jugoslavije.

A ono što za ostale zemlje i narode važi, važi isto tako i za Hrvatsku. U Hrvatskoj vri nezadovoljstvo zbog toga, jer se ogromni kompleksi zemlje nalaze u rukama veleposednika, dok siromašni seljak u Zagorju, u Lici, u Gorskom kotaru nema čime da hrani svoju porodicu. U Hrvatskoj vri nezadovoljstvo zbog toga, jer kapitalistički pljačkaši sišu krv radnom narodu; u Hrvatskoj vri nezadovoljstvo, jer je birokratija, policija i žandarmerija svemoćna. Radni narod ne uživa nikakvih građanskih sloboda. Batine su padale kao kiša, tamnice su bile prepune, štampa se gušila. Režim Kuenta i Cuvaja povampirio se u Hrvatskoj. Da je to tačno, ja ću da konstatujem, da je i pod Cuvajevim režimom postojala cenzura, ali radnička štampa nije bila ovako ugušena, kao što je danas. Pod Cuvajevim režimom su ipak izlazili radnički listovi, danas oni ne izlaze; pod Cuvajevim režimom radnička partija ipak je postojala, danas ona ne postoji. (M. Pribičević prigovara.)

I, gospodo, Kuentov režim, onaj zloglasni Kuentov režim, i taj je pokušao da u Hrvatskoj skalupi kakvu takvu većinu i da svojoj diktaturi da kakvu takvu formu. Danas, gospodo, u Hrvatskoj se vlada protiv volje ogromnog dela hrvatskog naroda. Vlada u Hrvatskoj nema danas nikoga za sobom. Tu su eto, gospodo, izvori nezadovoljstva. Da toga nema, Radić ne bi značio ništa. (Jedan glas: »Nije tačno da nema Frankovaca«). Na toj bazi opravdanog nezadovoljstva Radić je sagradio svoju republikansku tvrđavu. (Milan Pribičević: »Zbog frankovluka je on sagradio«.) A tu bazu dali ste mu vi čuvajući kapitalističke interese. (Milan Pribičević: »Radićevi seljaci su najbogatiji deo hrvatskih kapitalista.«) Ako vi, gospodo, želite, da toga nezadovoljstva u Hrvatskoj nestane, uklonite njegove uzroke. Dajte seljaku zemlju, oslobodite radnike od kapitalističke pljačke. Otvorite tamnice koje su prepune; dajte slobodu štampe, dajte građanske slobode. Ako vi to ne date, radnici i seljaci uzeće sve to sami.

Gospodo, ja ću da se samo sa par reči osvrnem na govor g. Spaljkovića, koji je dva sata posvetio čitanju o revoluciji i Lenjinu. Ja ću da se s njim onako u kratko razračunam kao što se boljševici razračunavaju sa buržoazijom. On je, gospodo, izneo jednu tvrdnju, da je Antanta spasla Rusiju od Nemačke. On je, gospodo, zaboravio to, da je u isto vreme kad je Nemačka

napadala boljševičku sovjetsku Rusiju s jedne strane, s druge strane sa Murmana da je Sovjetsku Rusiju napala Antanta da je taj isti g. Spalajković slao zavedene ljude protiv boljševika, slao je ljude kojima su boljševici dali i mundir i pušku, nahranili ih, dali im vagone i prevezli ih za Murman, da bi odatle mogli otputovati za Francusku. On je te ljude okrenuo odatle, da bi ih poslao u borbu protiv boljševika. Tako su Antanta i g. Spalajković oslobodili Rusiju od Nemačke.

Još jedna tvrdnja, koja je više puta ovde pala i danas sa strane g. Spalajkovića i g. Sečerova i još neke gospode govornika. Ta je tvrdnja u tome da je, tobož, boljševizam u poslednje vreme kapitulirao, da su se boljševici odrekli svojih principa. Ta tvrdnja je sasvim netačna, gospodo. Boljševici se nisu odrekli svojih principa. Za njih je i pre bilo jasno, da se sitnim i srednjim seljacima ne može i ne sme nasilnim putem oduzimati zemlja.

Ja ću da vam pročitam samo jednu izreku iz Lenjinove brošure koju je pisao pre revolucije, 1917. god., pa da vidite da je moja tvrdnja tačna. On kaže ovako: »Tu okolnost treba povlačiti, jer buržoaska štampa stalno plaši sitne i srednje gazde da socijalisti hoće da ih eksproprišu. Ta tvrdnja je potpuno lažna, pošto socijalisti čak i kod punog socijalističkog prevrata sitne i sredne seljake neće i ne mogu eksproprijsati.« O nikakvome odstupanju od principa nema dakle govora.

I kad je reč o onome što se danas u Rusiji događa, kad je reč o nekakvom »menjanju kursa«, onda to u stvari nije ništa drugo nego to, da se od rekvizicije koja se do sada primenjivala, koja se primenjivala ne samo kod boljševika koje se nalaze toliko godina u ratu nego u celome svetu gde se rat vodio, da se dakle, od toga sistema rekvizicije prešlo sistemu prirodne poreze. I za boljševike već davno bilo je jasno, da se na rekvizicijama neće moći zadržati. Još 1918. godine oni su doneli jedan dekret o zavođenju prirodnih poreza samo što, razume se, zbog rata koji su imali da vode, nisu mogli taj dekret da sprovedu u život, nego su putem rekvizicija morali da opskrbjavaju vojsku i velike gradove.

Završujući, ja ću, gospodo, da se osvrnem na reči g. Ljube Davidovića, iz njegovog govora o Ustavu. On se, videći ovo očajno stanje u kome se nalazi i pitanje narodnog jedinstva i zemlje u opšte, utešio što dolaze mladi koji će tobož spasti stvar. Ja bih odgovorio g. Davidoviću, da mladi dolaze, ali da se on i svi oni, koji s njime jednako misle, osećaju i rade, nemaju šta da nadaju od dolaska mladih. Ti mladi dolaze, ali dolaze preko 4. aprila, sa rebrima polomljenim od kundaka njegovih žandarma. Mladi dolaze, ali ne da podržavaju ovu lažnu buržoasku demokratiju. I protiv parole g. Davidovića, kojom poziva Jugoslovene na okup, a koja u stvari znači samo poziv jugoslovenske buržoazije na okup, ja postavljam parolu: radnici i seljaci Jugoslavije na okup! Na okup za borbu protiv kapitalističke pljačke. Na okup, za borbu za svoju radničku i seljačku državu, za sovjetsku republiku! (Burno pljeskanje poslanika komunističke stranke).

Bilo bi bespredmetno komentirati ove principijelne stavove V. Čopića, koji su ujedno bili izražaj partijskog programa brutalno zabranjene Komunističke partije Jugoslavije. Njemu, kao i drugim komunističkim poslanicima, bilo je jasno od početka rada Ustavotvorne skupštine, s obzirom na sustav nadglasavanja, da sa svojim prijedlozima neće uspjeti jer će uvijek ostati u manjini. Zbog toga su komunisti — poslanici nastojali iskoristiti skupštin-

sku tribinu, s obzirom na položaj u kome se našla KPJ i revolucionarni sindikati, za osudu sveukupne djelatnosti vlade i svih građanskih stranaka, ali nažalost skupštinske klupe još su samo za kratko vrijeme postale tribina jedinog slobodnog izražavanja komunista.

Iako nije bitan i ovaj podatak, ipak ću ga navesti: V. Čopić, držao je i sam da je njegovo istupanje u debati o Ustavu značajno, pa je tim u vezi i sam u pismu od 25. svibnja godine 1921. upozorio na tu činjenicu i svog znanca još iz studentskih dana Izidora Kršnjavog i poslao mu stenografske bilješke.¹⁵

Glasanje o prednacrtu Ustava prošlo je na način kako su to komunistički poslanici i očekivali. Ono je obavljeno na XXIX redovitoj sjednici održanoj 12. svibnja godine 1921. i od prisutnih 320 poslanika za nacrt Ustava glasalo je svega 227 poslanika. V. Čopić i svi drugi komunistički poslanici glasali su protiv nacrtu ustava.¹⁶

Naravno, nakon što je većina poslanika prihvatila nacrt Ustava, time nije bio i dovršen proces debate o njemu, nego samo usvajanje nacrtu Ustava koji je nametnula vladajuća garnitura. U daljnjem radu Ustavotvorne skupštine vodila se oko pitanja Ustava još živa polemika, a principijelnošću svojih argumenata izdvajao se svojom diskusijom komunistički poslanik Života Milojković.

Definitivno glasanje o usvajanju Ustava provedeno je na CXII sjednici Ustavotvorne skupštine, održanoj 28. lipnja godine 1921. (na Vidov dan), a na njoj je pristupilo glasanju svega 258 poslanika. Od toga za Ustav je glasalo 223 poslanika, a protiv svega 35.¹⁷ Poslanici mnogih opozicionih stranaka, shvaćajući ovu režimsku igru oko donošenja nacrtu i izglasavanja Ustava odlučili su da ne prisustvuju ovoj sjednici. Svi komunistički poslanici, pa naravno među njima i Vladimir Čopić, bojkotirali su ovu sjednicu Ustavotvorne skupštine i nisu joj također prisustvovali. To je bila najbolja potvrda osude reakcionarnog Privremenog poslovnika i lažno ustoličenje parlamentarizma.

Time je bio završen rad Ustavotvorne skupštine, ali je ona i dalje pod starim nazivom produžila svoj rad sve do 2. srpnja godine 1921, kada je ukazom regenta Aleksandra zaključen njen rad.

Ustavotvorna skupština još 30. lipnja godine 1921. iskorištava neuspjeli atentat na prijestolonasljednika Aleksandra, koji je bio izvršen dan ranije i iskorištava to kao povod da se dijelu komunističkih poslanika ponište mandati, jer da su oni navodno bili uključeni u pripreme i izvršenje atentata. Tako na LXV redovitoj sjednici Ustavotvorne skupštine, održanoj 30. lipnja godine 1921, ministar pravde je zatražio da se prema zahtjevu Gradskog suda u Beogradu njemu predaju komunistički poslanici i to: V. Čopić, F. Filipović i N. Kovačević. Ustavotvorna skupština je to prihvatila poništavajući im poslaničke mandate¹⁸ i na taj način omogućavajući policiji da ih 1. srpnja 1921. uhapsi odmah nakon njihova izlaska iz Skupštine.

Iako je V. Čopić u Ustavotvornoj skupštini djelovao samo nešto više od pola godine, iz prikaza dijela njegova rada u njoj, koji se može rekonstruirati na temelju sačuvanih izvora, vidljivo je da je ta aktivnost bila značajna. Ona je posve sigurno bila opsežnija ali nam nije sačuvana o tome opširnija izvorna građa.

¹⁵ Arhiv Hrvatske, Ostavština Izidora Kršnjavog, k. 8.

¹⁶ Vidi bilješku 7, str. 18.

¹⁷ Isto, str. 5—8.

¹⁸ Stenografske beleške, knj. II, str. 1.